

Kovács Irén:

Venevityinov poétikája
és a korabeli orosz romantikus líra

Dolgozatomban Dimitrij Vlagyimirovics Venevityinov poétikája és a XIX. század eleji orosz romantikus elégia kapcsolatát vizsgálom. Szeretném bemutatni, hogyan kapcsolódik a venevityinovi életmű a kor kiemelkedő költői /Zaukovezskij, Puskin, Lermontov, Baratinezkij/ által képviselt költői világhétköz, illetve, hogy poétikája mennyiben egyéni és egységes.

A XIX. század huszas éveiben az orosz irodalmi élet bizonyos köreiből mélyreható változások kezdődtek. Megrendült a francia kultúra, irodalom és filozófia hegemoniája. Ezt tükrözi A.F. Merzljakov és Venevityinov 1825-ben lezajlott vitája.

Merzljakovnak, a tekintélyes kritikusnak és műfordító-
nak "Az ókori görög dráma kezdetéről és három drámaíró jellem-
ábrázolásáról" című cikkét elemezve Venevityinov a francia esz-
mék hatását figyeli meg, amelyek szerinte nem felelnek meg a
kor szellemének.

A "Merzljakov úr nézeteinek elemzése"¹ című cikkében Venevityinov kifejti, hogy a francia irodalmi módszer könnyed
stílust, eszellemes fordulatokat használ, de nem hatol le a téma
mélységeibe, és nem alakít ki egységes szemléletet. Szembeál-

lítja vele a német elenzési módot, amely rendszer létrehozására törekszik, és azt tartalommal tölti meg.

Venevityinov, aki nem állt egyedül ezzel a véleményével, az "Obacsseztvo ljubomudrov"² nevű filozófus költői körnek volt a titkára. A kör tagjai között találjuk V.F. Odojevezkijt, I.V. Kirejevezkijt, A.I. Koseljevet is. A fiatal moszkvai értelmiségnek ez a csoportja a német idealista filozófusok műveivel, mindenképp a Hegellel és Schellinggel való ismerkedést tűzte maga elé célul. A filozófus költők irodalom és filozófia összekapcsolását, a schellingi harmóniára emlékeztető egységben való egyesülését vallották. Így ír erről Kirejevezkij: "Nekünk szűkegünk van a filozófiára. Ez álteti és fejleszti tovább költészetünket. Első lépésünk nem lehet más, minthogy eleajátítjuk azon nép szellemi gazdagságát, amely szellemi fejlődésben megelőzte a többi nemzetet. De az idegen gondolatok csak az egyéni fejlődést segíthetik elő. A mi filozófiánknak a mi életünkben kell kinőnie."³

A filozófus költőkre jellemző, hogy sajátos filozófiát alakítanak ki, és verseik, műveik a filozófiát folytatják a művészet síkján. Ahhoz, hogy teljesebben, mélyebben megismerjük a venevityinovi költői világképet, szűkegese ennek a filozófiának rövid áttekintése, amely életművének alapjául szolgál.

Bár a költő 1827-ben - 21 éves korában - elhunyt, életműve nagy hatást gyakorolt kortársaira és a későbbi korokra.

Nemcsak barátai, hanem a még olyan ellentétes politikai és filozófiai nézeteket valló személyek is, mint Bakunyin, Herzen és Belinezkij, nagy szimpátiával emlékeznek meg műveiről.

Venevityinov sajátos filozófiája Hegel és Schelling filozófiájának elemeiből épül fel. Központi témája a művészet. Véleménye szerint a művészet és tudomány eredetileg egységesek voltak, majd szétváltak, de egy harmadik, magasabb szinten újból összekapcsolódnak, megteremtve a harmóniát.

Ez a fejlődés nem azonosítható teljesen a hegelivel, mert Venevityinovnál a harmadik, legmagasabb fok a jövőben valóul meg. A tudománnyal való egyesülés által a harmóniát mint legfőbb értéket létrehozó művészet a különlet alatt belső fejlődésen ment keresztül. A művészet - Venevityinov szerint - a szubjektum és az objektív világ kapcsolatából jön létre, és fejlődése e kapcsolat változásának eredményeként megy végbe.

Három fokozatot különít el Venevityinov. Az első szakaszban a művészetben túlnyomórészt az objektív világ jelenségei tükröződnek. Időben ennek az ókori művészet felel meg. A második periódusban a művészet a szubjektumot tükrözi. Ez a romantikára, a kor irodalmára, művészetére jellemző. A harmadik, legmagasabb szinten a művészetben harmónikus egységet alkotnak az objektív és szubjektív elemek. Ez a kitűzött cél, a jövő művészete. Hegel mellett Schelling hatása ismerhető fel ebben a fejlődési sémában. Schelling hasonlóan vizsgálja

fel a történelem fejlődését: a harmadik, legmagasabb szint nála is a jövőben valósul meg.⁴

Venevityinov rendezere szerint tehát változások mennek végbe a művészeteken belül, valamint abban a világban is, amelynek a művészet egy eleme. A művészet a tudománnyal össze-
forrva maga is tudománnyá válik, és visszont. A tudomány kritériumát N.N. grófnőhöz írt filozófiai levelében így határozza meg: "A tudománynak önálló tárgya van, és azt rendszerbe képes foglalni."

A rendezer érdekében ez első feladat a lehető legvilágosabban, legérthetőbben írni. A már idézett filozófiai levelében ezt így fogalmazza meg. "Haceak egy pillanatra érthetlenné válnék, tépje ezt leveletem."

Formai szempontból nagyon jellemző műveire a hármas tagolás, melynek filozófiai gyökerei Hegelhez és Schellinghez nyúlnak vissza. E szerkezet poétikai következményeit Majmin az "Orosz filozófikus költészet" című könyvében így látja: "Kompozíciói nem mindig szabadok, ezzel szemben pontosak és formai szempontból befejezettek. A hármas tagolás a különböző tartalmakat szigorú matematikai rendszerbe egyesíti."⁵

A művészet témája maga a művészet, a költői lét. A venevityinovi filozófiai költészet a költői lét, a költészetben való élet perspektíváit kutatja a költészet eszközeivel, a

hétköznapi emberi élet lehetőségeinek korlátai között. Versei, valamint esztétikai és filozófiai tanulmányai már témájukban is szervesen illeszkednek a korabeli orosz romantikus elégia gondolatmenetébe és problematikájába.

A század első évtizedeinek orosz romantikus költői mind a "kiábrándulás" motívumát, mind annak költői úton való meghaladását egyéni, az adott költő poétikájára individuálisan jellemző módon ábrázolták. A kétvilágúság, a valóság és ideál ellentéte a korabeli orosz romantikus költészet fő élménye. Az ábrázolt probléma mindig a "valóság" szintjén jelentkezik, amelynek tökéletes "megoldása" az ideál megvalósítása lenne.

Mielőtt rátérnénk arra a kérdésre, hogyan valósítja meg az ideált költészetében Venevityinov, röviden, mintegy képlet-szerűen azt szeretném áttekinteni, hogyan ábrázolja, és milyen egyéni módon haladja meg a valóság és ideál dualizmusának feltételei között jelentkező problémát a kor néhány kiemelkedő orosz költője.

Zeukovszkij "életnek" csak az ideálban-életet fogadja el. Verseiben azonban jelen van a "hétköznapi szint" is, mint ami a harmóniát, a "lírai én" és az ideál összehangolását állandóan veszélyezteti. A "lírai én"-t az ideálban megvalósuló értékek veszélyeztetettségének érzése hatja át. Ez a problematika tükröződik többek között a "More" /Tenger/ című 1822-ben írott versében is. Mint az előbbi idézetből kitűnik, a

harmónia, az ideál belel megvalósulása csak időszakosan érhető el. A "lírai én" még az ideállal való egyesülés pillanataiban is az ideál elvesztésétől retteg, mivel a szubjektumtól független erők határozzák meg a harmónia felbomlását.

"Ты в бедне покойной скрываешь смятение

Ты небом любуясь дрожишь за него"

Puskin költői világában az ideálhoz való viszonyulást tekintve több szakaszt különíthetünk el. Az első "tapasztalás előtti" szakaszban, a démonnal való találkozást és a kiábrándulást megelőző közvetlen és háborítatlan "természeti lét" korszakában /lásd: Puskin 1823-as "Démon" c. verse/ az ideál megvalósíthatónak tűnik az ábrázolt valóság világában. Ezt követi az első csatlódás, a "kiábrándulás" korszaka. Puskin lírai hőse azonban az ábrázolt valóság szintjén maradva, azt vállalva képes a valóságtól és ideáltól egyaránt elidegenítő, a személyiséget, a lélek tevékenységét paralizáló "kiábrándulás" negatív élményétől megszabadulni. A gyötrő tapasztalatától megtisztult lélek újjászülve ismét az ideál felé törekszik, amelyet a lírai szubjektum az ábrázolt valóság szintjén, emberi kapcsolataiban próbál megvalósítani. A "Negyvezdoj ezladoztnoj mlagyencseeezki dise" kezdetű versében így ír erről:

"И долго жить хочу, чтоб долго обрам милый

Тамлся и сиял в душе моей унылой"

A Lermontovra individuálisan jellemző művészeti nézőpont

ideál-valóság ellentétpárjának sajátos funkciót teljesítő, tipikusan lermontovi szerzői pozíció ábrázolásában jut kifejezésre. Lírájának művészi aspektusa a lermontovi életmű fő alakjának, a démonnak a nézőpontjához áll közel, amely az ábrázolt valóság fölé, az ideál tökéletességének magaslatába emelkedve, az ideál teljességéből mit sem engedve kompromiszumot nem tűrő kérlelhetetlenséggel követeli a valóság síkjától az ideál tökéletességét. Az ábrázolt valóság, azaz a hétköznapi emberi lét szintjét az ideál távlatából szemlélő, ugyanakkor démoni, emberfeletti követelményeket támasztó lermontovi művészi pozíció /démonizmus/ a valóság tökéletlenségének, hitványosságának ábrázolását eredményezte. A fentebb ismertetett művészi pozíció, ill. ábrázolás már Lermontov korai alkotói korszakában megjelenik, pl. "Moj gyemom" c. /Démonom/ versében. A költemény utolsó, negyedik versszakában így ír a költő:

"И гордый демон не отстанет,
Пока живу я, от меня
И ум мой оварять он станет
Лучом чудесного огня;
Покажет образ совершенства
И вдруг отнимет навсегда
И, дав предчувствия блаженства,
Не дает мне счастья никогда."

Ugyanez a szerzői pozíció munkál, következésképpen a fentiekkel azonos valóságról alkotott művészi értékítélet fogalmazódik meg - természetesen a vers fordított menetű szüzeé-

jének megfelelően ellenkező előjellel - Lermontov "Angel" /Az angyal/ c. versében is, ahol a lélek az angyal énekéből értesülve a tökéletesség honáról, nem képes elfogadni a valóság tökéletlenségét, s gyötrődve vágyakozik a felvillantott ideál után:

"И долго на свете томилась она,
желанием чудным полна;
И звуки небес заменить не могли
Ей скучные песни земли."

A Baratinckij által az ideál és a valóság kettősségére, valamint a lírai én pozíciójára adott válasz: a lírikus gondolat logikus, következtetése végiggondolása után keletkezett zeákkutca ábrázolása, amely érzékenyen jelzi a gondolat költészetének, a lírai én józan észre apelláló megatartásának kudarcát is. A világ dualizmusát feltételező lírai hőse felismerve az ideál valóság ezintén történő megvalósításának lehetetlenségét - lemond az ideálról, és logikus következtetéssel jut el a passzív szemlélődés pozícióján keresztül az élet értelmetlenségének és kilátástalanságának felismeréséhez. "Вознагуженноевезты" /Reménytelenség/ című versében így ír erről:

"Желанье счастья в меня вдохнули боги:
Я требовал его от неба и земли...
...
По прихотям судьбы я больше не служу!
Счастливый отдыхом, на счастье похожим
Отныне с рубежа на поприще гляжу-"

A "Na seto vi, dnyi" kezdetű versében is ez a gondolat jut kifejezésre:

"На что вы, дни! Одольный мир явления

Свой не изменит!

Все ведомы, и только повторенья

Грядущее сулит.

Недаром ты металась и кипела,

Развитием спеша,

Свой подвиг ты свершила прежде тела,

Безумная душа!

И тесный круг подлунных впечатлений

Сомкнувшая давно,

Под веяньем возвратных сновидений

Ты дремлешь; а оно

Бессмысленно глядит, как утро встанет,

Без нужды ночь сменя,

Как в мрак ночной бесплодный вечер канет,

Венец пустого дня!

Venevityinov a lét, az emberi magatartás több lehetőség formáját veti fel verseiben. "K družjam" /Barátaimhoz/ című versében írigylésre méltónak mondja a gazdag, hatalommal rendelkező ember sorát, azt is, aki képe epikureista módon élvezni az életet, de mindennél magasabban áll a költő lantjával.

Ezt a témát fejleszti tovább "Tri ucsestyj" című versében.

Az első versekben a történelmi eseményről, a hatalom birtokosáról ír, aki képes megváltoztatni népek sorsát. Munkájának gyümölcse a jövőben fog beérni, életében időtálló értéket hoz létre. Ebben hasonlít a költőhöz, akinek művét ezintén nem veszélyezteti a halál. De míg a hatalom birtokosa a lelkében élő gondolatokat ülteti át a kívülvilágba, a költő a kívülvilágot fogadja lelkébe, és teremti ujja.

A harmadik versekben a lírai én a leginkább írgylésre méltó, legboldogabb soranak azt tartja, ha valaki a világgal nem törődve képes élni, epikureista módon élvezni az életet. A vers végén felkiált:

"O рок! что ты не дал мне этот удел!"

Ha közelebbről megvizsgáljuk ezt a harmadik "sorsot", kiderül, hogy semmi pozitívát nem tudunk róla elmondani, csak negatív ismerveit vannak: nem bántják mély gondolatok, nem ismeri a könnyet és az ihlet lángját. Gondolatok nélküli, szinte vegetatív lét ez. Az egyik nap a márcik után észrevétlenül múlik el, és a halál fájdalom nélkül törli el az életet, amely nyomtalanul tűnik el a földről. A költő, bár boldogságra vágyik, nem képes erre az életre, számára egyetlen lehetőség a költői lét. "Szonet" /Szonett/ című versében azt a folyamatot mutatja be, ahogy a lírai én költővé válik:

"Спокойно дни мои цвели в долине жизни,
Меня деляли веселие с мечтой"

Az eredendő harmóniát a költői létet hozó ihlet megjelenése
bomlasztja fel:

"Но рано пламень чувств, душевные порывы
Волшебной силой разрушили меня"

A másik "Szonet" /Szonett/ című, "К тебе о саяхтиј
дух" kezdetű verse mintegy folytatni látszik ezt a témát: a
költő létrehozta a magasabb szintű harmóniát.

Az ideál csalogatja, csábítja a költőt, de az nem képes
hozzá felemelkedni: a való világban kell élnie. Azonban a költő
itt is képes megvalósítani a harmóniát: belső világában
építi fel azt. A megvalósult harmónia örök, azt már nem képes
lerombolni semmi:

"Греми надеждоу, греми любовью лира!
В преддвери вечности греми его хвалою!
И если б рухнул мир, затмился свет эфира
и хаос задавил природу пустотой, -
Греми! Пусть сетуют среди развалин мира
Любовь с надеждоу и вероу святой!"

A költő tehát képes végigjárni a harmóniához vezető út
mindhárom szakaszát, az eredendő egységet, a különletet, és
az egység magasabb szinten történő megvalósítását.

Szeretnék néhány szót szólni Venevityinov "Zsizny" /Élet/ című verséről, amely a baratinszkiji életérzés tökéletes ábrázolásának tűnik, szinte teljesen beilleszkedik a már idézett baratinszkiji versek sorába.

"Zsizny" című versében arra a következtetésre jut, hogy a kiábrándulás, a passzivitás törvényszerű állapotok. Az élet kezdetben érdekesnek tűnik, de az egyén, tapasztalatot szerezve, nem talál értelmet benne:

"Сначала жизнь пленяет нас;
В ней всё тепло всё сердце греет
...
Но кончится обман игривой,
Мы привыкаем к чудесам -
Потом на всё глядим лениво,
Потом и жизнь постыла нам"

Fontos különbséget fedezhetünk fel a "Zsizny" és a többi filozófikus tartalmú vers között: itt nem jelenik meg a filozófikus tudatot hordozó művész. Ez a vers Baratinszkijnál, akinél a kiábrándulás filozófikus rendezett alkot, filozófikus vers lenne. Venevityinovnál nem az, csupán példa arra, hogy a kor elégikus költészetére jellemző kiábrándultság ábrázolása tőle sem idegen.

A filozófikus tudatot hordozó költői lét nélkül az élet Venevityinov számára valóban kilátástalan. Ily módon ez a

vers közvetett elátámezttása filozófiai rendszerének, melyben a költészet, a költői lét a legfőbb elem, amely képes létrehozni a harmóniát, a legmagasabb értéket.

A továbbiakban a "Poet i drug" /A költő és a barát/ című verset elemezve szeretném pontosítani Venevityinov költői világgképét, életről alkotott nézeteit.

Ez a vers Venevityinov utolsó előtti műve, mintegy összefoglalása gondolatainak, életfelfogásának. A fő kérdés: melyik életforma magasabbrendű: a költői lét, vagy az átlagemberé, azaz ha ezeket a kategóriákat a venevityinovi filozófiai rendszerbe helyezzük, a költő által képviselt újrateremtett harmónia, vagy a barát által képviselt eredendő egység.

A barát és a költő véleménye ütközik, Irodalmi hagyományai vannak a barátok szerepének. Nem egy versben jelennek meg ők, jelenlétük inspirálja a lírai ént, segíti tisztázni gondolatait, így olyan gondolatok is felszínre kerülnek, amiket az ember önmagának nem fogalmazna meg. A barátok fontosságára utal Venevityinov "K družjam" /Barátaimhoz/ című versében.

"Я без шумных их страстей
Весел учась своей
Лирой, верными друзьями"

A "Poet i drug" című vers a barát ezavaival kezdődik, amely vers előtti esztuációra utal. Miért eszükséges a vers

előtti ezitáció? Mivel Venevityinov dualista: elismeri a lét mindkét szintjét, amelyek szerinte háboríthatatlanul létezhetnek egymás mellett. Sőt mint a "Tri ucsaeztyi" című versében is láttuk, nem rangsorol, hiszen nem az egyéneken múlik, melyik létformát követheti.

A két vélemény párhuzamosan bontakozik ki úgy, hogy mind a barát, mind a költő három alkalommal fejti ki véleményét. Ez a három szakasz fejlődési fokozatokat is jelent. A fejlődés úgy fogható fel, hogy a dialógus résztvevői a két létforma összetevőit sorolják fel, amelyben a harmadik szint az adott létforma legfőbb értékeit jeleníti meg.

A barát által képviselt mindennapi lét szintjénél az első fokot az élet külső jegyei jelentik. Tagadja azt a feltevést, hogy a költő hamarosan meghalhat, hiszen, mint mondja, nem így néz ki az, aki a halál előtt áll.

"Кто близок двери гробовой,
Того уста не пламенеют
Не так дуна его пылка"

A költő a külső meghatározókkal szembeállítja a beleéket, az érzésekre hivatkozva védi feltevéseit:

"Не лгут мне чувства - их язык
Я понимать давно привык
И их пророчества мне ясны"

Természetesen, érzései azt súgják a költőnek, hogy korán meg fog halni. De fel kell figyelnünk egy másik tényre is: a költő "megszokta", hogy megértse az érzések nyelvét, hogy "megfejtse" jövelleteit. Ez tehát olyan adomány, amely nem minden ember számára elérhető.

Míg a barát által felhozott érvek reálisak, "ezemmel láthatóak", amelyek tehát összekapcsolják az embereket, az érzések, amelyek csak kiválasztottak számára érthetőek, elválasztják a költőt a többi halandótól. Nem egyedülálló gondolat az, hogy a költő más, mint a többiek, elkülönül az emberektől. Nem is ez a vita lényege, hanem az, hogy mi az élet értelme, legfőbb célja. Mint láttuk, a barát számára az élet értelme az első megnyilvánulás alapján maga az élet, az élet közvetlen élése, amihez ragaszkodni kell. A költő erről egyelőre nem nyilatkozik.

A második fokozatban a barát a vágyakra hivatkozik, amelyeket a természet oltott az emberbe, és amelyek szabályozzák az életét. A költő nem tagadja, hogy léteznek az életnek törvényei, de véleménye szerint ezeknek nem mindenki felett van egyformán hatalmuk:

"Судьба в дарах своих богата
И не один у ней закон"

Míg tehát a barátot a természet törvényei továbbra is összekapcsolják a többiekkel, a költő itt is kiemelkedik. A

barátnál azonban ez az öszekapcsolódás nem aktív tevékenység következménye, hanem a passzív alávetettségé. Van, aki a törvények szerint él - ez egyoldalú alárendeltség -, és van, aki a törvényekkel él, ahol az egyén és természet egyenrangú partnerek. A természet törvényeit a költő számára saját belső világga fejti meg:

"Природа не для всех очей
Покров свой тайный подымает
Мы все равно читаем в ней
Но кто читая понимает?

...

Кто жизни не щадил для чувства
И сердца трепет жадным слухом
Как вещей голос извалил"

Aki képes erre, annak fel kell áldoznia életét az érzésekért, érzéseit pedig a művészet szolgálatába kell állítani. Aki ezt megvalósította, annak nem áldozat a halál, hiszen az érték hordozója nem az élet, hanem a művészet. A költő annak bizonyítására, hogy ismeri a törvények adta lehetőségeket, bemutatja mindkét létformát:

"Тому - процветать развитой силой
И смерти жизни след стереть.
Другому-рано умереть,
Но жить за сумрачной могилой"

A barát a második alternatívát egyértelműen elutasítja. Szerinte csakis az első létforma lehetséges, és az élet élése

csak ezen létforma által nyújtott értékek élvezését jelenti. Az élet legfőbb értékeit fogalmazza meg.

"Я то люблю, что сердце греет,
Что я моим могу назвать
Что наслаждение в польной чаше
Нам предлагает каждый день"

Az ideál a barát számára tehát az élet epikureizata módon való élvezése. Ez a gondolat már korábban is felmerült Venevityinovnál, "Tri ucsasztyi" című versében. De a képlet itt egy fontos új elemmel bővült ki. Szeretném felhívni a figyelmet erre a sorra:

"Что я могу назвать"

A legfőbb érték tehát elszakítja az embert a közösségtől, elszigeteltt és egyeddé teszi.

Ez a létforma tehát a következő alternatívát nyújtja: a természet törvényei által determinált ember elszigetelten élvezi az élet adta örömeit, amíg rajta kívül álló erők ettől meg nem fojtják.

A költő már utalt arra, hogy az általa elismert értékek nem szűnnek meg a halállal. Ezeket az értékeket azonban egyelőre csak általánosságban fogalmazta meg, mondván, hogy a művészetben vannak. A harmadik részben a költő kifejti, mi a legfőbb érték számára. Nem a költészet, ami közvetíti az érzéseket, hanem maguk az érzések, amelyek a költészet segítségével képesek másokat is áthatni, a költő által megteremtett

harmóniát mások számára is elérhetővé tenni.

A legfőbb érték a költői létben - a barát által képviselt életformával szemben - nem az egyéni elszigeteltség keretein belül valóban meg. Ellenkezőleg: a harmónia képes arra, hogy a természet törvényeit maga alá rendelve különböző korok embereit összekapcsolja. A harmónia megvalósítható és örök.

A két vélemény megütközött, a vita első fordulója lezárult. Mindkét életforma - a költőé és a baráté is - zárt egységet alkot, élete értelmét saját rendszerén belül találja meg. A költő tehát nem várhatja el, nem is várja, hogy a barát átvegye az ő felfogását. Mindössze arra törekszik, hogy a barát elfogadja mint létezőt a költői létformát, amit, mint láttuk, utolsó szóbeli megnyilvánulásában a barát megtagadott. Ha tehát a vers elején vers előtti szituációról beszéltünk, most egy vita utáni szituáció következik, mikor azonban a vita még nem zárult le.

A vita kiindulópontja, mint tudjuk, a költő korai halálának lehetősége volt. Most viszont ez válik bizonyítékká. A költő utolsó kijelentésében olyan jövőképet fest le, amelyben a túlélők így értékelik életét:

"КАК ЗНАЛ ОН ЖИЗНЬ,

КАК МАЛО ЖИЛ!"

A költő valóban meghal, és a barát az utolsó órv hatása alatt mondja ki ezeket a szavakat, elfogadva ezzel a költő által képviselt létforma és világnézet igazságát.

Jegyzet:

1. D.V. Venevityinov: Összes művei, Europe Printing the Hague 1967, 207-214.o.
2. ОБЩЕСТВО ПРОБУДРОВ:
Moszkvai filozófus kör, Már nevükben elhatárolták magukat a francia eszméktől, Magyar fordításban a Bölcsesség Szeretőinek Köre, mivel nem akarták a francia nyelvből átvett filozófus szót használni, Lásd bővebben: Erdélyi Ágnes: Orosz filozófiai romanticizmus című cikkét, Világosság, 1982, március.
3. Kirejevskij: Kritika és esztétika, Moszkva, 1979, 68.o.
4. Barótiné Gaál Márta: Schelling természetfilozófiája és a romantikus próza /Kézirat/
5. Majmin: Orosz filozófikus költészet, Moszkva, 1976, 24.o.